

Diplomacia e xustiza de xénero

Antonio Alejo

RESUMO: Ante os desafíos das sociedades contemporáneas, o tema da desigualdade entre xéneros na diplomacia xera preguntas que antes non se facían de maneira habitual nos estudos diplomáticos. De que maneira a desigualdade entre xéneros opera na diplomacia tanto dentro dos seus circuitos como na súa relación coa sociedade? Que posíbeis rutas hai para empezar a pensar en como os homes poden contribuír a cambiar esa desigualdade de xénero? O obxectivo específico deste artigo é contribuír a pensar en como se transforma e estuda a diplomacia a partir das perspectivas de xénero e pór especial interese en explorar posíbeis rutas para pensar na contribución dos homes co fin de transformar as actuais relacións desiguais entre xéneros por medio da xustiza de xénero. Neste artigo, a partir destas preguntas de investigación, facemos unha revisión da literatura actual para saber como se está estudando a relación entre xénero e diplomacia. Ao facer esta reflexión, este artigo propónse pensar en posíbeis rutas para pensar os desafíos para o estudo e a aplicación na diplomacia contemporánea a partir de dous eixos relevantes. Coa noción de xustiza de xénero e o recoñecemento da axencia dos homes para reproducir unha cultura patriarcal, ábrese un camiño para iniciar unha reflexión sobre como os homes poden empezar a pensar en contribuír a eliminar as desiguais relacións entre xéneros.

Palabras chave: Diplomacia, Xustiza de Xénero, Homes, Axencia

RESUMEN: Ante los desafíos de las sociedades contemporáneas, el tema de la desigualdad entre géneros en la diplomacia genera preguntas que antes no se hacían de manera habitual en los estudios diplomáticos. ¿De qué manera a desigualdad entre géneros opera en la diplomacia tanto dentro de sus circuitos como en su relación con la sociedad? ¿Qué posibles rutas hay para empezar a pensar en como los hombres pueden contribuir a cambiar esa desigualdad de género? El objetivo específico de este artículo es contribuir a pensar en cómo se transforma y estudia la diplomacia a partir de las perspectivas de género y poner especial interés en explorar posibles rutas para pensar en la contribución de los hombres con el fin de transformar las actuales relaciones desiguales entre géneros por medio de la justicia de género. En este artículo, a partir de estas preguntas de investigación, hacemos una revisión de la literatura actual para saber cómo se está estudiando la relación entre género y diplomacia. Al hacer esta reflexión, este artículo se propone pensar en posibles rutas para pensar los desafíos para el estudio y la aplicación en la diplomacia contemporánea a partir de dos ejes relevantes. Con la noción de justicia de género y el reconocimiento de la agencia de los hombres para reproducir una cultura patriarcal, se abre un camino para iniciar una reflexión sobre como los hombres pueden empezar a pensar en contribuir a eliminar las desiguales relaciones entre géneros.

Palabras clave: Diplomacia, Justicia de Género, Hombres, Agencia

ABSTRACT: Faced with the challenges of contemporary societies, the issue of gender inequality in diplomacy raises questions that were not previously asked in diplomatic studies. How does

gender inequality operate in diplomacy both within its circuits and its relationship with society? What possible routes are there to start thinking about how men can change this gender inequality? This article's specific objective is to contribute to thinking about how diplomacy is transformed and studied from gender perspectives and to explore possible routes to think about the contribution of men to transform the current unequal relations between genders through gender justice. In this article, based on these research questions, we review the current literature to determine how the relationship between gender and diplomacy is being studied. By reflecting, this article proposes to think about possible routes to think about the challenges for the study and application in contemporary diplomacy from two relevant axes. With the notion of gender justice and the recognition of men's agency to reproduce a patriarchal culture, a path is opened to reflect how men can begin to think about contributing to eliminating unequal gender relations.

Keywords: Diplomacy, Justice of Gender, Men, Agency

1. Introducción

As sociedades contemporáneas cambian como parte de diversos procesos globais, o cal xera diferentes impactos a distintas escalas (Sassen, 2006; Scholte, 2014); ditas sociedades diríxense cara a estadios máis plurais e a diplomacia non é allea a dita pluralización para o seu estudo e execución (Cornago, 2013). Ante esta transformación da diplomacia (Constantinou, Kerr e Sharp, 2016), neste artigo reflexiónase sobre a relación entre xénero e diplomacia (Cassidy, 2016). Ao estudar a diplomacia e o xénero explóranse situacións que previamente non eran de relevancia académica para os estudos diplomáticos, o que supón a súa transformación, tanto na práctica como na teoría (Constantinou, Kerr e Sharp, 2016). Ademais da ampla literatura sobre as mulleres e a perspectiva feminista nas Relacións Internacionais (véxase este amplo debate en: *International Feminist Journal of Politics*), en anos recentes púxose especial interese por estudar o rol e a axencia das mulleres nos ministerios de asuntos exteriores e na diplomacia (Cassidy, 2016). Aínda que se observan avances importantes para lograr condicións igualitarias entre xéneros nos circuitos da diplomacia, é necesario continuar reflexionando para comprender mellor e con maior profundidade como se transforma a diplomacia ante os cambios que reclaman as perspectivas de xénero nas sociedades.

Estudar a relación entre a diplomacia e o xénero é conveniente para analizar como os Estados contemporáneos se adaptan aos desafíos globais. Os Estados-nación son continxencias históricas cunha alta densidade institucional e cultural estado-céntrica. Así mesmo, os Estados-nación son dinámicos e están en permanente transformación, polo cal os seus recursos e narrativas están en permanente tensión e competencia. Para comprender como os Estados-nación se van transformando ante os temas de xénero, neste traballo recórrese ao estudo da diplomacia. Enloe pregúntase quen se beneficia de que a maioría das mulleres e dos homes se sitúen no lugar en que se sitúan (Enloe, 2019, p. 83). Para pensar nesta pregunta, aquí interesa reflexionar en como os pensamentos de ser home se atopan ante o feminismo, pois “o feminismo non é o discurso dunha muller que fala desde a súa tradición, senón un pensamento crítico, sostido por unha muller ou un home, contra un sistema que aliena as mulleres e o feminino” (Jablonka, 2020, p. 200).

Ante iso, o obxectivo específico deste artigo é contribuír a pensar en como se transforma e estuda a diplomacia a partir das perspectivas de xénero e pór especial interese en explorar posibles rutas para pensar na contribución dos homes co fin de transformar as actuais relacións desiguais entre xéneros por medio da xustiza de xénero. Para iso, as preguntas que orientan este artigo son: De que maneira a desigualdade entre xéneros opera na diplomacia tanto dentro dos seus circuitos como na súa relación coa sociedade? Que posibles rutas hai para empezar a pensar en como os homes poden contribuír a cambiar esa desigualdade de xénero?

Neste artigo ofrécese un achegamento incipiente para pensar na xustiza de xénero na diplomacia. Cunha revisión da literatura sobre o estudo da diplomacia desde a perspectiva de xénero, nesta análise amósase o estado actual do estudo sobre a diplomacia e o xénero. A partir diso, amósanse algunhas experiencias asociadas á diplomacia de cidades e á diplomacia consular. Finalmente, discútense en como pensar na xustiza de xénero ante a diplomacia pondo o foco na diplomacia consular. De acordo coas inquietudes recuperadas neste artigo, búscase avanzar na perspectiva de xénero para pensar nas formas en que os homes se incorporen á xustiza de xénero e desmonten o patriarcado global. Para iso pechamos cunha idea que axude a comezar unha discusión moi inicial sobre os homes e a súa implicación para facer da diplomacia unha ferramenta social que contribúa a mellorar a vida das persoas e a eliminar as desiguais condicións de xénero que suceden nas sociedades.

Este traballo ofrece un achegamento cualitativo cunha base empírica que se alimenta de fontes primarias e secundarias. Así mesmo, deuse seguimento a eventos virtuais das actividades que se presentan. A revisión da literatura limitouse a revistas de estudos internacionais con maior factor de impacto e usáronse as palabras chave *diplomacia* e *xénero* para identificar a literatura existente.

A estrutura do artigo é a seguinte: unha primeira parte é un estado da arte sobre o estudo da diplomacia con perspectiva de xénero. Nesta sección fíxose unha revisión da literatura para identificar a evolución de olladas e axendas de investigación sobre a diplomacia con perspectiva de xénero. Con esta sección expóñense os diversos camiños que se están a desenvolver para analizar, tanto a nivel teórico como metodolóxico e práctico, os desafíos para que o ámbito diplomático conte con ambientes máis igualitarios para mulleres, homes e persoas LGTBQ. Posteriormente revísanse dous enfoques que se están a desenvolver dentro da diplomacia con perspectiva de xénero: as cidades feministas e a diplomacia consular con perspectiva de xénero, a partir de dúas experiencias: 1) a Política Exterior Feminista e a diplomacia consular de España e 2) a Primeira Semana de Atención e Información para as Mexicanas no Exterior. Finalmente desenvólvese unha discusión inicial sobre a diplomacia consular e a xustiza de xénero.

2. Estado actual do estudo da diplomacia con perspectiva de xénero

Nesta sección ofrécese unha revisión da literatura enfocada ao estudo da diplomacia con perspectiva de xénero e dáse conta da axenda futura que esta literatura propón para profundar en comprender mellor os desafíos teóricos e prácticos da diplomacia fronte a demandas de maior inclusividade e igualdade entre xéneros.

Aggestam e Towns (2019) afirman que os estudos da diplomacia con perspectiva de xénero se ampliaron e estenderon a diversos temas. Neste sentido, obsérvanse diversos intereses temáticos que van do rol das mulleres nos ámbitos militares e de paz (Enloe, 2019) á historia das mulleres na diplomacia (Cassidy, 2016), o papel das mulleres nos ministerios de asuntos exteriores, as carreiras das diplomáticas, así como a inclusión e o recoñecemento das persoas LGTBQ nos circuítos diplomáticos e nos servizos exteriores (Aggestam e Towns, 2019).

Nun percorrido pola literatura sobre diplomacia con perspectiva de xénero identifícanse distintos enfoques teóricos e metodolóxicos. Niklasson (2020) recorre ao enfoque de redes para comprender como as mulleres diplomáticas recorren ás redes de xénero e ao “*tokenism*” para actuar con éxito en contextos onde os homes dominan os espazos. Desde a diplomacia pública e cun achegamento autobiográfico, Snow (2021) evidencia os desafíos que experimentan as mulleres para formarse e incorporarse aos circuítos da diplomacia. Pola súa banda, Stanfield (2020) recorre a unha perspectiva foucaultiana para aplicar unha “*feminist practice theory*” cun achegamento interseccional e abordar a desigualdade de xénero nos ámbitos da diplomacia. Huerta Núñez (2021) enfocouse en analizar a diplomacia de cidades con perspectiva de xénero. Doutra banda, Towns, Jezierska, Krift e Nikalsson (2020) preocupáronse ante a COVID-19 polos problemas propios que representan para as mulleres as interaccións virtuais. Así mesmo, chaman a atención en como entender as relacións de xénero coa participación da sociedade civil en espazos diplomáticos e nos servizos consulares.

O estudo da diplomacia axuda a comprender mellor como opera a desigualdade de xéneros na elite política. Desta maneira, é posíbel observar, nos pequenos detalles da vida cotiá da diplomacia, as interaccións entre xéneros e como en devanditas interaccións se desprega a desigualdade e con ela as súas implicacións. Exemplo diso é o estudo da figura do matrimonio e o rol das esposas dos diplomáticos; as esposas xogaron un rol fundamental para que os homes tivesen éxito nas súas carreiras diplomáticas, pero o devandito rol non foi recoñecido nin simbólica nin materialmente (Aggestam e Towns, 2019).

Aggestam e Towns (2019) preguntáanse como a diplomacia se converteu nunha institución de homes e que tipo de masculinidades se despregan nos ámbitos diplomáticos. Neste sentido, Towns (2020) estudou como a diplomacia foi feminizada ou masculinizada. Deste xeito, a partir dos traballos de Enloe (2019) e Neumann (2012), Towns (2020) analiza como se xeran os estereotipos feminizados ou masculinizados na diplomacia. A autora demostra, a partir da diplomacia estadounidense e europea, como os homes recorren a figuras femininas e masculinas para describir o actuar diplomático. Ante isto, a autora ofrece unha tipoloxía que demostra unha feminización na diplomacia: *The “soft” non-fighter, The relationship-builder, the gossip, the cookie pusher and the fancy Frenchman* (Towns, 2020).

Ante unha diplomacia intensamente masculinizada, Enloe (2019) puxo no debate o pensamento patriarcal para analizar como se despregan as Relacións Internacionais. Paleo sinala que o patriarcado supón “unha estrutura de opresión e dominación” que o poder masculino impón ás mulleres (Paleo Mosquera, 2021, p. 269). Enloe sinala que o patriarcado “non pasou de moda” e pode observarse como opera actualmente na diplomacia. A autora afirma que o pensamento patriarcal exprésase no Brexit, nas políticas de Donald Trump e en moitas das expresións “políticas nacionalistas”; así mesmo, a autora ve o patriarcado operando en Twitter, nos fondos

de investimento de risco ou nos drons armados. Para Enloe o patriarcado sostense na política internacional da seguinte maneira:

- » 1. Exclúe as mulleres dos asuntos serios para pór fin aos conflitos armados.
- » 2. Aínda que as convidan á mesa e a discusión, as mulleres déixanse fóra dos procesos de toma de decisións finais.
- » 3. As mulleres que estiveron participando en procesos de toma de decisións son consideradas de “afortunadas”, o cal creba as fráxiles alianzas de xénero.
- » 4. A masculinización do conflito armado perpetúa a noción patriarcal onde o militar é o que importa (2019, p. 75).

Respecto da investigación futura para o estudo da diplomacia con perspectiva de xénero, identifícanse as seguintes liñas de investigación que diversas investigadoras propoñen. Por unha banda, ante unha diplomacia construída con códigos patriarcais e masculinos, Stanfield (2020) expón a necesidade de estudar a diplomacia con perspectiva de xénero en diálogos interdisciplinarios; así mesmo, propón analizar as prácticas diplomáticas, profundar no enfoque da continuidade e o cambio, recorrer á interseccionalidade, así como estudar a diplomacia desde a racionalidade e a práctica, desde as prácticas sociais fronte ás prácticas técnicas e revisar os aspectos metodolóxicos. Polo seu lado, Aggestam e Towns (2019) din que a diplomacia ante a perspectiva de xénero pódese pensar a partir da representación e inclusión na diplomacia. Estas autoras ven como parte das axendas de investigación futura as discusións do eurocentrismo na diplomacia, os estudos comparados sistemáticos, o enfoque etnográfico e os microprocesos nas relacións de xénero.

Neste sentido, o estudo da diplomacia con perspectiva de xénero é de gran axuda para identificar como opera o patriarcado nas relacións internacionais. Desta maneira, é posíbel recoñecer que nas culturas e nas estruturas que perpetúan as relacións internacionais se vinculan os distintivos que marcan a desigualdade de xénero (Enloe, 2019, p. 94). Di Enloe que enfrontarse ao modelo patriarcal na política internacional parece un reto imposible de superar, pero o que importa é recoñecer que hai un guiión patriarcal intencionado que alimenta as relacións internacionais (Enloe, 2019, p. 75).

3. Cidades feministas e diplomacia

Unha das dimensións que se despregan con maior énfase nos estudos diplomáticos é o rol das cidades na gobernación global. Ao profundar nas rutas de investigación que se están desenvolvendo sobre a diplomacia con perspectiva de xénero, avánzase en identificar os “elementos de análises que xorden do cruzamento entre o enfoque feminista en relacións internacionais e as análises da diplomacia de cidades” (Huerta Núñez, 2021, p. 78). Esta autora expón que é “a partir da intersección entre as achegas da teoría feminista en relacións internacionais e as análises sobre a diplomacia de cidades desde onde xorden elementos para analizar e executar a diplomacia con enfoque de xénero” (Huerta Núñez, 2021, p. 78).

Para pensar en como sucede esta diplomacia de cidades con perspectiva de xénero, nesta sección recóllense dous exemplos en dúas cidades de Galicia. Por unha banda, está o caso do concello de Santiago de Compostela e o proxecto “Territorio das Mulleres”. Con este proxecto

búscase establecer un modelo de cidade feminista (Territorio das Mulleres, 2019). Pondo o foco no territorio e a vida cotiá das mulleres na cidade, promóvense ambientes seguros e amigábeis para a diversidade de mulleres que están de paso por esta cidade ou viven nela, xa sexa de maneira permanente ou temporal (Territorio das mulleres, 2019). Entre diversas accións que se desenvolven para definir a cidade de Santiago de Compostela como unha cidade feminista (Nunens Brions, 2019), no ámbito da proxección exterior, está a visión dun turismo respectuoso coas mulleres a partir da etiqueta de “*Women Friendly*” (Territorio das Mulleres, 2019).

Doutra banda, está o proxecto “Dxenerada” na cidade da Coruña. Esta iniciativa cívica xurdiu no marco do proxecto “Cooperación Expandida” na cidade da Coruña (Alejo, 2020). O grupo organizado xurdiu do recoñecemento da necesidade de actuar ante situacións que, de maneira explícita ou implícita, no micro ou no macro, en calquera lugar do mundo, coas diferenzas respectivas, nas institucións ou fóra delas, no privado e no público, mantéñense e reproducense uns malos tratos constantes contra a muller. O proxecto Dxenerada propúxose repensar o rol de xéneros por medio dun laboratorio cidadán para, por medio de diferentes expresións artísticas e culturais, sensibilizar e concienciar a cidadanía na Coruña sobre os roles de xénero que manteñen vixentes e reproducen situacións en contra da vida digna da muller. Dxenerada expuxo como prioridade cidadá o manter e reforzar accións cidadás no espazo público da cidade, para facer ver a todas as persoas a importancia que ten o modificar as formas de convivencia entre xéneros e lograr un respecto mutuo. Para iso expúxose salientar como o poder é un tema determinante para pensar nos roles e as desigualdades entre xéneros. A variábel do poder está presente tanto a escala global como nos ámbitos locais. Ante iso, o proxecto Dxenerada considerou importante que a cidadanía se sensibilizase e fose consciente dos inmensos cambios transnacionais no mundo contemporáneo que se están producindo e que están a afectar aos homes e as súas diferentes masculinidades, pero sen modificar as relacións entre xéneros. Por iso, o proxecto promoveu reflexións e actividades para repensar que é ser homes, que son as masculinidades e como operan as desigualdades nas actuais relacións de xénero. Neste proxecto foi clave ter en mente, de maneira permanente, que o contexto onde opera o patriarcado está intensamente conectado entre o local, o nacional e o global. Neste sentido, entre as múltiples temáticas de reflexión, pero que non foron as únicas, están: o comercio sexual, as tecnoloxías da información, a comunicación e o ciberespazo, a migración, a guerra e o militarismo, a política, o nacionalismo, o simbolismo e a creación de imaxes.

Ante o interese polo estudo das cidades na diplomacia, é relevante pór atención en pensar nas cidades feministas con perspectiva multinivel incorporando o estudo das masculinidades (Messerschmidt, 2019, p. 88) e en rede (Niklasson, 2020), como tamén o expón Enloe ao pensar no *networking* local-global do patriarcado (Enloe, 2019, p. 225). Sobre as cidades feministas, Leslie Kern apela a pensar nas cidades arredor das nais, as amigas, as mulleres que andan soas e que sexan cidades sen medo para todo tipo de mulleres (Kern, 2020).

4. Diplomacia consular con perspectiva de xénero

Unha segunda dimensión en que se observa como a diplomacia se atopa ante transformacións a partir da perspectiva de xénero é a diplomacia consular (Fernández Pasarín, 2016;

Okano-Heijmans, 2013; Leira e Neumann, 2013). Para evidenciar como se está incorporando a perspectiva de xénero na diplomacia consular, recórrense a dous casos de Política Exterior Feminista: España (Solanas, 2021) e México (García Morais, 2021).

5. A Política Exterior Feminista e a diplomacia consular de España

O Goberno de España, no documento *Política Exterior Feminista. Impulsando a Igualdade na Acción Exterior Española*, pon como unha das súas prioridades a protección e a asistencia consular das mulleres españolas en calquera parte do mundo. No documento mencionado sinaláse que, de acordo co “Protocolo de Actuación tripartito para a Atención das Mulleres Españolas Víctimas de Violencia de Xénero no Exterior”, España fortalecerá “a asistencia ás mulleres españolas vítimas de violencia de xénero no estranxeiro”. Isto farase a través da súa rede consular e de embaixadas, impulsando a cooperación con terceiros estados. O Goberno de España di que, de acordo coa súa estratexia no Plan Anual para a Coordinación contra a Violencia contra a Muller no Estranxeiro para o ano 2021, articuláronse 19 medidas con tres obxectivos específicos:

- » 1) Continuar elaborando ferramentas de traballo para profesionalizar, sistematizar, coordinar e facilitar a asistencia ás vítimas.
- » 2) Dar formación específica, coordinada entre as partes asinantes do Protocolo para mellorar o servizo de asistencia.
- » 3) Dar a coñecer a existencia deste servizo público e informar adicionalmente sobre o papel que ocupa España a nivel internacional (Goberno de España, 2020).

De acordo co protocolo de actuación para atender as mulleres españolas vítimas de violencia de xénero no exterior, os consulados e representacións de España ofrecen os seguintes servizos:

- » 1. Acompañamento ou asistencia para pór unha denuncia.
- » 2. Orientación sobre os servizos médicos, sociais e legais á túa disposición no país no que estiveres.
- » 3. Facer xestións sobre os casos e coordinarse coas autoridades locais.
- » 4. Xestionar cun psicólogo español para dar unha primeira axuda a distancia.
- » 5. Velar porque a vítima non sexa discriminada pola súa condición de estranxeira.
- » 6. Outorgar unha axuda asistencial extraordinaria, en consideración á situación persoal, económica e familiar da vítima.
- » 7. Pór a disposición da vítima información sobre teléfonos e enderezos útiles en materia de violencia de xénero.
- » 8. Ofrecer asistencia consular e repatriación a España.
- » 9. Coordinación coa Delegación do Goberno para a Violencia de Xénero para atender o caso da vítima unha vez chegue a España.
- » 10. Servizo de 24 horas para atender as vítimas.

6. A Primeira Semana de Atención e Información para as Mexicanas no Exterior

Doutra banda, o Instituto de Mexicanos no Exterior (IME), da Secretaría de Relacións Exteriores (SRE), organizou, cun formato virtual, a “Semana de Atención e Información para as Mexicanas no Exterior” do 29 ao 02 de decembro de 2021. Nesta semana participaron 30 representacións (embaixadas e consulados) de México. Con conversas desde as distintas representacións, a semana tivo como obxectivo sensibilizar a diáspora mexicana sobre os desafíos que as mulleres mexicanas experimentan no exterior. As entidades da SRE e as representacións no exterior que estiveron na mesa inaugural foron a Dirección Xeral de Protección a Mexicanos no Exterior (DGPME), o Instituto de Mexicanos no Exterior (IME), a Dirección Xeral de Vinculación con Organizacións da Sociedade Civil (DGVOSC) e a Axencia Mexicana de Cooperación Internacional para o Desenvolvemento (AMEXCID). As representacións no exterior presentes na inauguración foron os consulados de Chicago e Tucson.

As temáticas que se expuxeron na mesa inaugural foron diversas. Por unha banda, faláronse do importante que é a política exterior feminista para a SRE e para o Goberno de México e destacáronse a importancia de que no servizo exterior mexicano estean melloradas as condicións da muller diplomática. Doutra banda chamáronse a non asumir o sexo xenérico como condición de vulnerabilidade. Neste sentido, afirmáronse que as mulleres non son un sector vulnerable senón vulnerado. No que concirne ás accións con perspectiva de xénero nos consulados, destacáronse o importante que son os recursos e apoios de autoridades locais e organizacións da sociedade civil para axudar a muller mexicana en calquera circunstancia; así mesmo, chamáronse a atención sobre a importancia de recorrer aos consulados ante situacións de violencia de xénero. Para iso están os portelos de Atención Integral para as Mulleres (VAIM) nos consulados nos Estados Unidos. De maneira particular, a DGVOSC chamou a xerar canles para os actores non gobernamentais incidiren en temas de migración e violencia contra a muller.

Pola súa banda, a AMEXCID chamou a apoderar as mulleres mexicanas no estranxeiro, repensar a violencia sexual e a feminización da pobreza; que se protexa ás mexicanas, estean onde estiveren e garantir os dereitos das estranxeiras nas estacións migratorias en territorio mexicano.

Para coñecer as organizacións de migrantes que defenden os seus dereitos enfocámonos na mesa que organizou a Dirección Xeral de Vinculación coas Organizacións da Sociedade Civil (DGVOSC). A mesa “Redes de Apoio para Mexicanas no Exterior” tivo a participación de organizacións como *The Other Dreams in Action*, *As Vandere* e o Instituto para as Mulleres na Migración. Estas organizacións expuxeron como traballan coas mulleres migrantes e os seus procesos migratorios. Neste sentido, faláronse de tanto mulleres de Honduras e Haití, como de mulleres e mozas deportadas de Estados Unidos a México ou mexicanas no exterior, particularmente nos Estados Unidos. As organizacións puxeron na mesa preocupacións sobre as familias transnacionais, o acompañamento a mulleres que sofren violencia no traxecto cara a Estados Unidos e os desafíos de México ao converterse nun país de destino por mor das restricións para entrar aos Estados Unidos e ante a continua mobilización de persoas chegadas de América Central e de América do Sur. En vista diso, a organización *The Other Dreamers* chamou a atención para ter unha perspectiva translocal coa que comprender mellor como viven as persoas os seus

procesos migratorios. Ante iso, as organizacións demandaron unhas políticas orientadas para a migración que sexan sensibles á diversidade que se vive entre as diversas persoas que fan as súas vidas en movemento. Así mesmo, expúxose a necesidade de que os consulados nos Estados Unidos difundan mellor as condicións e situacións das mulleres nese país para defender os seus dereitos e para acceder a protección consular e local cando viven situacións de violencia de xénero.

7. Diplomacia Consular e Xustiza de Xénero

Seguindo a preocupación de Waling sobre o déficit no estudo das masculinidades, cando se tenta identificar como os homes se implicaron no estudo dos dereitos das mulleres, é recoñecido o marxinal que resulta o número de homes que estudan o xénero con perspectivas feministas. Desde unha perspectiva histórica, Jablonka expón unha relación de homes que pensaron a igualdade de xénero. Con todo, o autor di que, aínda que estes homes amosaron o seu interese e actuaron, dalgunha maneira, a prol dos dereitos das mulleres, advírtese que estes pensadores, aínda coa intención de “nivelar a muller en materia de dereitos, non contemplaban cambiar a vida dos homes, nin a súa autoridade social, nin a súa preponderancia de xénero” (Jablonka, 2020, p. 11). No contexto da Revolución Americana, o marqués de Condorcet denunciou que as leis eran opresivas contra as mulleres. Pola súa banda, un pensador de referencia sobre o pensamento feminista nos homes é John Stuart Mill. Stuart Mill, como deputado, promoveu o dereito a votar para “as mulleres instruídas e impoñibles” (Jablonka, 2020, p. 11). Na obra “O sometemento da Muller” (Stuart Mill, 2005), Stuart Mill denuncia as inxustizas ás que se enfrontan as mulleres na súa vida cotiá. Cunha ollada plural, ao revisar o desenvolvemento dun pensamento feminista por parte de certos homes, non quedan fóra aqueles homes non occidentais. Son os casos de pensadores do mundo árabe: Ao-Tah-tawi, Qasim Amin e Tahir Haddad. As críticas e os ataques foron parte das consecuencias recibidas por estes pensadores que cuestionaron aspectos das situacións de sometemento baseándose en certas interpretacións das sociedades islamitas (Jablonka, 2020, p. 186). Entre estes homes promotores dunha igualdade entre xéneros hai un sector especialmente significativo, os “médicos da emancipación”. Jablonka identifica, na segunda metade do século XIX, un conxunto de médicos, hixienistas e alienistas que amosan preocupación e interese por comprender o sufrimento feminino. Quer desde a obstetricia, quer desde a menstruación, os avances científicos que estes médicos establecen buscan unha nova relación entre as mulleres e os seus corpos onde estas sexan as que dominan os seus corpos (Jablonka, 2020, p. 186). Estes pensadores amosaron “empatía” coas causas das mulleres, pero non lograron unha perspectiva individual e colectiva onde a igualdade se despregase en todos os ámbitos que supoñen as relacións entre xénero. Exemplo diso atopámolo en Stuart Mill quen, aínda coas súas posturas igualitarias entre xéneros, mantivo unha postura tradicional respecta ás tarefas do fogar (Jablonka, 2020, p. 187).

Ante un evidente déficit no estudo das masculinidades e os homes con perspectiva de xénero, baseado na literatura existente e consonte as experiencias expostas, para ilustrar como se está transformando a diplomacia ante a perspectiva de xénero, nesta sección deixamos unhas ideas iniciais para comezar unha discusión sobre como estudar o rol dos homes ante as deman-

das de maior igualdade entre xéneros na diplomacia. Para iso recórrase a dúas perspectivas que se complementan co fin de reflexionar sobre posibles rutas que leven a ter unha diplomacia máis inclusiva a partir da perspectiva de xénero.

Por unha banda, está a idea de xustiza de xénero (Jablonka, 2020) e, doutra banda, está a importancia de recoñecer a axencia dos homes para a propagación da cultura patriarcal (Waling, 2019). Jablonka chama a repensar as masculinidades para promover unha xustiza de xénero. Neste sentido, téñense que impulsar masculinidades que non fomenten a “dominación” e promovan o “respecto”, a “igualdade” entre xéneros, así como contribuír a “desmontar o patriarcado” (Jablonka, 2020, p. 100). Neste sentido, cando os homes se pensen a si mesmos, desde a xustiza de xénero, estes teñen que considerar “unha tripla vontade”: 1. Cuestionar, tanto como individuos como grupo, as súas formas de desprezar a súa maneira de ser home; 2. Vivir a igualdade dentro da parella, a familia, o traballo, a rúa, o transporte público, as asembleas, etc. e 3. Establecer novas alianzas para mobilizacións futuras a favor da xustiza de xénero (Jablonka, 2020, p. 102).

Para lograr esta conciencia de xénero nos homes, considérase importante seguir as pautas que expón Waling sobre as formas e déficits cando se estudan as masculinidades. Waling afirma que no estudo e a teorización sobre as masculinidades e os homes é necesario considerar as teorías feministas, pois para estas análises é necesario pensar no poder e as estruturas desiguais que marcan as relacións entre homes e mulleres (Waling, 2019). Para esta autora cómpre cuestionar a axencia e o compromiso reflexivo dos homes coas masculinidades e as súas prácticas co fin de pensar abertamente as desigualdades sistémicas e do poder (Waling, 2019, p. 90). Para esta autora a masculinidade preséntase como algo externo que lles sucede aos homes, que mesmo os converte en vítimas (Waling, 2019, p. 97). Neste sentido, citando a Berggren, sinalase que “a promulgación da masculinidade non é soamente unha experiencia de discurso, normas culturais, e poder, pois as masculinidades non poden limitarse a experiencias vividas que neguen consideracións de poder ou estruturas de desigualdade” nas relacións entre xéneros (Waling, 2019, p. 95). Neste sentido, é necesario avanzar no estudo da axencia dos homes na formación das masculinidades (Waling, 2019, p. 96). Di a autora que se sabe como os homes desprezan a súa masculinidade en diversas culturas e situacións sociais, pero aínda falta estudar como os homes reflexionan os seus compromisos coa masculinidade (Waling, 2019, p. 97).

Ao levar estas perspectivas sobre a xustiza de xénero e a axencia dos homes para producir e reproducir estruturas de poder que fomentan a desigualdade e a violencia contra as mulleres ao ámbito da diplomacia e de acordo ás experiencias expostas, destácase a idea de que as mulleres non son persoas constitutivamente vulnerables, senón que son construídas vulneradas dentro do sistema patriarcal. Neste sentido é fundamental a revisión da axencia dos homes para a construción e reprodución desta vulnerabilidade que expón Waling (2019).

Di Wendy Brown que o estranxeiro se asociou coa diferenza e o perigo. Pola súa banda, Goodfellow argumenta que a noción de migrante constrúe ao estranxeiro con miradas instrumentais e utilitaristas. Ante iso é necesaria unha perspectiva da diplomacia consular que contribúa a facilitar a igualdade de oportunidades, promova a participación económica, social e cívica das persoas migrantes e fomente para elas unha mellor calidade de vida. Isto expónse a partir da idea que xa sinala Maaiké Okand-Heijmans (2013) de como evolucionou a diplomacia

consular, a cal tería unha perspectiva asistencial ou de negocios, e hoxe obsérvase como parte do interese nacional, contribuíndo a integrar os seus concidadáns nas sociedades que residen. Neste sentido, os servizos consulares deben ser superados nas súas formas asistencialistas ante as comunidades migrantes e recoñecer a voz e a axencia das persoas que conforman as diásporas. Por iso, é necesario cambiar as formas de entender as políticas cara ás diásporas e recoñecer un proceso máis complexo onde a idea de países de orixe e países de destino, como dous mundos alleos ou desconectados, é insuficiente para comprender as actuais dinámicas das persoas en movemento. Delano discute que un enfoque novo de atención ás diásporas supón o seu recoñecemento como axentes de transformación, tanto no lugar onde naceron, como onde viven actualmente e isto terase que reflectir nos procesos e as políticas de integración, cara ás diásporas, así como na extensión dos dereitos sociais máis aló das fronteiras (Delano Alonso, 2019, p. 11). Ante estes desafíos cómpre considerar a diplomacia consular perante a perspectiva de xénero e o papel dos homes.

Nun traballo recente sobre a Covid-19 e o seu impacto na diplomacia, as autoras sinalan a importancia dos consulados para o traballo entre estados ante os residentes estranxeiros (Townes, Jezierska, Kreft e Niklasson, 2020). Entre estes traballos está a monitorización da expansión da Covid-19 entre a súa comunidade e atender os seus cidadáns en situacións de emerxencias. Estas autoras chaman a atención de, por unha banda, o menor prestixio que se dá á diplomacia consular; doutra banda, na diplomacia consular obsérvase e cuestiona como a feminización da diplomacia se asocia ao “deber de coidar” os connacionais no exterior e como as mulleres diplomáticas poden asumir mellor estes roles. Segundo Fiona Robinson, é necesario ter unha perspectiva crítica na ética feminista dos coidados para pensar nos potenciais efectos nas relacións internacionais, pois é necesario cuestionar o tipo de xerarquías e desigualdades que se despregan (Townes, Jezierska, Kreft e Niklasson, 2020, p. 640). Estas autoras ante a situación da Covid-19, pregúntanse por unha reavaliación da diplomacia consular con especial interese en ter un “maior enfoque na capacidade de resposta moral nas relacións internacionais derivada dunha ética do coidado” a partir dunha perspectiva de xénero. (Townes, Jezierska, Kreft e Niklasson, 2020, p. 640)

8. Reflexión final

Neste artigo ofreceuse un achegamento incipiente para pensar a xustiza de xénero na diplomacia. Cunha revisión da literatura sobre o estudo da diplomacia desde a perspectiva de xénero, nesta análise mostrouse o estado actual do estudo sobre a diplomacia e o xénero. A partir diso, mostráronse algunhas experiencias asociadas á diplomacia de cidades e á diplomacia consular. Finalmente, discutiuse como pensar na xustiza de xénero ante a diplomacia pondo o foco na diplomacia consular. De acordo coas inquietudes recuperadas neste artigo, buscouse avanzar na perspectiva de xénero para pensar as formas en que os homes se incorporen á xustiza de xénero e desmonten o patriarcado global. Para iso pechamos cunha idea que axude a iniciar unha discusión moi inicial sobre os homes e a súa implicación para facer da diplomacia unha ferramenta social que contribúa a mellorar a vida das persoas e contribúa a eliminar as desiguais condicións de xénero que acontecen nas sociedades.

Referencias

- AGGESTEM, Karin e TOWNS, Anne. 2019. The Gender Turn in Diplomacy: a New Research Agenda. *International Feminist Journal of Politics*, 21 (1) 9-28 <https://doi.org/10.1080/14616742.2018.1483206>
- ALEJO, Antonio, 2020. “Una experiencia cívica de educación no formal para la ciudadanía global en Galicia. El caso de Cooperación Expandida”. En: Fernando Bandeira, João Casqueira Cardoso, Glória Jóluskin, Cláudia Ramos e Isabel Silva (eds.). *Readings in Humanitarian Action and Cooperation for Development*. V 1. (213-226). Porto: Universidade Fernando Pessoa.
- BROWN, Wendy. 2015. *Estados amurallados, soberanía en declive*. Barcelona: Herder.
- CASSIDY, Jennifer A. (Ed.) 2017. *Gender and Diplomacy*. Abingdon: Routledge.
- CONSTANTINO, Costas; KERR, Pauline e SHARP, Paul. (Ed.) *The SAGE Handbook of Diplomacy*. London: SAGE.
- CSERNI, Robert. T e ESSIG, Lee W. 2019. Twenty Years of Men and Masculinities by the Numbers: An Analysis of Publications and Article Keywords. *Men and Masculinities*. 22(1), 5-15. <https://doi.org/10.1177/1097184X18805349>
- DELANO ALONSO, Alexandra. 2018. *From Here and There. Diaspora Policies, Integration, and Social Rights Beyond Borders*. New York: New York University Press.
- ENLOE, Cynthia. 2019. *Empujando el Patriarcado*. Madrid: Cátedra.
- Gobierno de España. 2021. *Política Exterior Feminista. Impulsando la Igualdad en la Acción Exterior Española*. Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea e Cooperación.
- FERNÁNDEZ PASARIN, Ana Mar. 2016. *Consulates and consular diplomacy*. En Constantinou, Costas; Kerr, Pauline e Sharp, Paul. (Ed.) *The SAGE Handbook of Diplomacy*. 161-170. SAGE.
- GARCÍA MORALES, Yazmin Verónica 2021. La Política Exterior Feminista de México. *Tempo exterior* N° 42, Vol. XXI (II), 2021, páxinas 81-96 *Tempo Exterior / 42* (terceira etapa) - xaneiro/xuño 81-96.
- HUERTA-NÚÑEZ, Adriana. 2021. Hacia una diplomacia de ciudades feminista. *Apuntes Paradiplomáticos*. 1(1) Febrero, 74-87.
- JABLONSKA, Ivan. 2020. *Hombres Justos. Del patriarcado a las nuevas masculinidades*. Barcelona: Editorial Anagrama.
- KERN, Leslie. 2020. *Feminist City. Claiming Space in a Man-Made World*. Verso Books.
- LEIRA, Halvard e NEUMANN, Iver. B. 2013. *Consular Diplomacy*. En, Kerr, Pauline e Wiseman, Geoffrey. (Ed.). *Diplomacy in a Globalizing World*. 160-174. London: Verso Books.
- MESSERSCHMIDT, James. 2019. The Saliency of ‘Hegemonic Masculinity’. *Men and Masculinities*, 22 (1) 85-91. <https://doi.org/10.1177/1097184X18805555>
- NEUMANN, Iver B. 2013. *At home with the Diplomats: Inside a European Foreign Minister*. Ithaca: Cornell University Press.
- NIKLASSON, Birgitta. 2020. The Gendered Networking of Diplomats. *The Hague Journal*

- of Diplomacy*, 15 (1-2) 13-42. <https://doi.org/10.1163/1871191X-BJA10005>
- NUNES BRIÓNS, A. (2019): *Construíndo o territorio das mulleres. Políticas feministas do goberno municipal en Santiago de Compostela 2015-1019*. Santiago de Compostela, Territorio das Mulleres. Concello de Santiago.
- OKANO-HEIJMANS, Maaiken. 2013. “Consular Affairs.” En, Cooper, Andrew. F; Heine, Jorge; Thakur, Ramesh. (Ed.) *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*. 473-492. Oxford: Oxford University Press.
- PALEO MOSQUERA, Natalia. 2021. “Una aproximación a la gobernanza desde una perspectiva feminista”. En: Romero-Tarín, Adela e Alejo, Antonio. (Dir.) *Panorama de la Gobernanza. Perspectivas y Retos para su Estudio en Iberoamérica*. 265-284. Valencia: Tirant Lo Blanc.
- PERRY, Grayson. 2018. *La caída del hombre*. Barcelona: Malpaso.
- SASSEN, Saskia. (2006). *Territory, authority, rights from medieval to global assemblages*. Princeton: Princeton University Press.
- SCHOLTE, Jan Art. (2014). Reinventing Global Democracy. *European Journal of International Relations*, 20 (1), 3-28. doi.org/10.1177/1354066111436237
- SNOW, Nancy. 2021. On being in public diplomacy: some personal reflections. *Place Branding and Public Diplomacy*. <https://doi.org/10.1057/s41254-021-00251-1>
- SOLANAS, María. 2021. La Política Exterior Feminista de España: un análisis preliminar. *Tempo Exterior* N° 42, Vol. XXI (II), 2021, páxinas 27-43 *Tempo Exterior* / 42 (terceira etapa) - xaneiro/xuño.
- STANFIELD, Catriona. 2020. Gendering the Practice Turn in Diplomacy. *European Journal of International Relations*, 26 (1) 140-165. <https://doi.org/10.1177/1354066120940351>
- STUART MILL, John. 2005. *El sometimiento de las mujeres*. Madrid: Biblioteca Edaf.
- Territorio das Mulleres: <http://tm.santiagodecompostela.gal/> (Consulta: 10 de decembro 2019)
- TOWNS, Anne. 2020. Diplomacy is a feminine Art: Feminised Figuration of the Diplomat. *Review of International Studies*, 46 (5) December, 573-593. <https://doi.org/10.1017/S0260210520000315>
- TOWNS, Anne; JEZIERSKA, Katarzyna; KREFT, Anne-Kathrin e NIKLASSON, Birgitta. 2020. COVID-19 and Gender: A Necessary Connection in Diplomatic Studies. *The Hague Journal of Diplomacy*, 15 (4), 636-647. <https://doi.org/10.1163/1871191X-BJA10037>
- WAILING, Andrea. 2019. Rethinking Masculinity Studies: Feminism, Masculinity, and Poststructural Accounts of Agency and Emotional Reflexivity. *Journal of Men's Studies*, 27 (1), 89-107. <https://doi.org/10.1177/1060826518782980>